

Наталія Миколаївна Сердюк,
 викладач кафедри психології Одеського національного медичного університету,
 аспірант,
 Державний заклад «Південноукраїнський національний
 педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
 вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

У статті визначено та обґрунтовано педагогічні умови формування конкурентоздатності майбутніх психологів у процесі фахової підготовки, а саме: спонукання студентів до усвідомлення суб'єктної позиції в майбутній професійній діяльності, активізація елементів контекстного навчання майбутніх психологів, моделювання професійно спрямованих комунікативних ситуацій.

Ключові слова: конкурентоздатність, фахова підготовка, суб'єктна позиція, контекстне навчання, професійно спрямована комунікативна ситуація.

Сьогодні ставить перед системою вищої освіти України низку вимог щодо підготовки висококваліфікованих спеціалістів, які можуть на сучасному конкурентному ринку праці реалізувати свій особистісний та професійний потенціал. Особливо гостро суспільство потребує конкурентоздатних психологів, які на високому рівні виконують свої професійні обов'язки. Для підготовки саме таких спеціалістів необхідно створити педагогічні умови формування конкурентоздатності майбутніх психологів у процесі фахової підготовки.

Педагогічні умови, що сприяють формуванню конкурентоздатності майбутніх спеціалістів різних професійних галузей у процесі фахової підготовки, вивчалися науковцями досить детально.

Слушний, на наш погляд, підхід до вивчення педагогічних умов формування конкурентоздатності майбутніх педагогів професійного навчання висвітлює у своїх роботах Є. Євплова [1]. Науковець висуває положення, які вплинули на вибір педагогічних умов формування конкурентоздатності майбутніх педагогів професійного навчання. Ці положення полягають у тому, що, по-перше, вибір педагогічних умов здійснюється з тих педагогічних засобів, які прискорюють та покращують отриманий результат, але при цьому не потребують додаткових зусиль з боку викладача та не уповільнюють отримання позитивного результату; по-друге, під час вибору педагогічних умов враховуються особливості професійно-педагогічної освіти та специфіка формування конкурентоздатності майбутніх педагогів професійного навчання; і, по-третє, для того, щоб педагогічне явище було ефективним, необхідний комплекс педагогічних умов.

Саме ці положення допомогли виділити такі педагогічні умови формування конкурентоздатності майбутніх педагогів професійного навчання: підготовка майбутніх педагогів професійного навчання в конкурентному освітньому середовищі; реалізація елективного курсу «Конкурентологія» для майбутніх педагогів професійної діяльності; робота з майбутніми педагогами професійної освіти засобами моделювання педагогічних ситуацій.

У свою чергу, в науковому дослідженні, присвяченому вивченню соціально-психологічних умов формування конкурентоздатності майбутніх менеджерів, В. Хапілова наголошувала, що у формуванні конкурентоздатності майбутнього спеціаліста важливу роль відіграє студентський вік, адже саме в цьому віці, на переконання автора, відбувається активний процес професійного становлення та розвитку особистості [22]. Для ефективного формування конкурентоздатності майбутніх менеджерів у вищому навчальному закладі передбачається реалізація таких педагогічних умов, як-от: актуалізація в майбутніх менеджерів потреби в розвитку конкурентоздатності; засвоєння теоретичних знань з проблеми психології конкурентоздатності особистості та конкурентоздатності менеджерів; розвиток основних структурних компонентів конкурентоздатності менеджерів; формування умінь та навичок, необхідних для діяльності конкурентоздатного менеджера.

Комплексний підхід до визначення психолого-педагогічних умов формування конкурентоздатності в педагогічному ВНЗ висвітлений у наукових дослідженнях Т. Мельниченко [15]. На думку дослідниці, з якою ми суголосні за всіма позиціями, для ефективного формування конкурентоздатності у вищому навчальному закладі необхідно реалізувати такі психолого-педагогічні умови: введення нових змістових елементів у педагогічну підготовку студентів; формування готовності на основі цілісного мотиваційно-морального, змістовно-процесуального, орієнтовно-професійного та оцінювально-вольового компонентів на основі принципів активності та модульності в процесі навчання; інтегрування в наявну систему елементів з підвищення конкурентоздатності; використання резервів групової взаємодії; підсилення навчання студентів таких знань та вмінь, які сприятимуть формуванню професійних якостей.

Вагомий внесок у вивчення педагогічних умов формування конкурентоздатності майбутніх спеціалістів у процесі фахової підготовки здійснила Н. Абабілова. Для формування конкурентоздатності майбутніх перекладачів у процесі професійної підготовки дослідниця виділила такі педагогічні

умови: спрямованість змісту фахової підготовки майбутніх перекладачів до конкурентоспроможної професійної діяльності; упровадження у навчальний процес проектної форми організації позааудиторної самостійної роботи студентів; використання стратегій та технік самопрезентації в контексті формування досліджуваного конструкту [1].

Вивчення науково-методичної літератури дало підстави дійти певних висновків, а саме: педагогічні умови формування конкурентоздатності майбутніх фахівців різних галузей у процесі фахової підготовки вивчалися досить ретельно. На сьогоднішній момент наявні позитивні результати цих досліджень, які можна застосовувати і в практичній діяльності, і в якості подальшого наукового вивчення. Проте, констатуємо, що подібні розробки педагогічних умов стосовно формування конкурентоздатності майбутніх психологів у процесі фахової підготовки відсутні.

Визначаючи педагогічні умови формування конкурентоздатності майбутніх психологів у процесі фахової підготовки, брали до уваги, що діяльність психолога має певні особливості, які суттєво вирізняють її з-поміж інших, а також урахували важливий аспект, пов'язаний з особистістю самого психолога, і, звичайно, спиралися на відомості, виявлені в процесі роботи щодо особливостей студентського віку, побудови освітнього процесу та середовища вищого навчального закладу, а також багато інших складників, які в системному взаємозв'язку впливають на кінцевий результат фахової підготовки.

З опорою на вищезазначене, було визначено такі педагогічні умови формування конкурентоздатності майбутніх психологів у процесі фахової підготовки: спонування студентів до усвідомлення суб'єктної позиції в майбутній професійній діяльності; активізація елементів контекстного навчання майбутніх психологів; моделювання професійно спрямованих комунікативних ситуацій. Обґрунтуємо вибір педагогічних умов формування конкурентоздатності майбутніх психологів у процесі фахової підготовки.

Становлення професійної суб'єктної позиції навчання у вищій школі пов'язане безпосередньо із сучасними вимогами до конкурентоздатного спеціаліста. Майбутній фахівець уже на стадії підготовки до професійної діяльності має бути суб'єктом освіти, який особисто зацікавлений у її якості, усвідомлено обравши професію, прагне досягнути вершин у своїй діяльності, зорієнтований на професійну самореалізацію, здатний до процесу самовдосконалення. Лише позиція суб'єкта, який бере активну участь у своїй освіті, несе відповідальність за її процес та кінцевий результат, може забезпечити надійність професійного зростання та становлення особистості, що, у свою чергу, без сумніву, сприятиме формуванню його конкурентоздатності. Отже, в процесі навчання зусилля необхідно спрямовувати саме на формування тих якостей, які вигідно б вирізняли

майбутнього фахівця серед потенційних конкурентів.

У педагогіці розуміння суб'єктної позиції також пов'язується з тим, що індивіду присвоюють такі якості, як-от: активність, самостійність, свобода та здатність творчо здійснювати специфічні форми життєдіяльності (Р. Акбашева, С. Осипова та інші). На думку А. Брушлинського, під суб'єктністю найчастіше розуміється така якість особистості, яка проявляється у здатності людини розуміти власні дії, бути стратегом діяльності, ставити цілі, усвідомлювати мотиви, самостійно вибудовувати дії, оцінювати їх відповідність задуманому, коригувати цілі, вибудовувати життєві плани [8].

Під час підготовки майбутнього фахівця особливу увагу необхідно звертати на формування суб'єктної позиції особистості студента. Суб'єктна позиція дозволяє людині самостійно планувати та реалізовувати свої життєві задуми, реагуючи на виклики світу та зовнішнього середовища. Людині з суб'єктною позицією притаманна активність, готовність до перетворень, здатність свідомо вибирати із варіантів інтерпретацій подій [19].

Суб'єктна позиція також розглядається як складна, інтегративна характеристика особистості, що відображує ціннісне активно-вибіркове, ініціативно-відповідальне, перетворююче ставлення людини до самої себе, інших людей, до світу в цілому [16].

Таким чином, можемо дійти висновку, що суб'єктна позиція особистості, включаючи внутрішній та зовнішній складники, передбачає позиціонування людини як на внутрішньому полі цінностей та значень, так і в зовнішньому полі реальних дій, тоді як суб'єктність – це особливий психологічний механізм самовизначення особистості через самосвідомість, діалог з іншими людьми, оточуючим світом.

Важливим, на нашу думку, є те, що суб'єктна позиція не є чимось раз і назавжди чітко зафіксованим, нездатним змінюватись. Під впливом внутрішніх (розвиток вищих потреб, особистості) та зовнішніх (виклики зовнішнього середовища, педагогічний вплив) чинників вона може розвиватись. І розвиток суб'єктної позиції особистості є одним з основних завдань сучасної професійної освіти.

Учений-дослідник А. Плігін вважає, що в освітньому процесі розвиток суб'єктності студента проходить через такі рівні: суб'єкт діяльності, суб'єкт свого розвитку, суб'єкт своєї духовності, суб'єкт свого життя (життєвого шляху) [17]. В освітньому процесі суб'єктна позиція передбачає для студентів право, здатність та можливість бути суб'єктом своєї навчальної діяльності – вкладати особистий зміст у свою освіту та, спільно з викладачем, за його допомоги, в процесі взаємодії з ним, вибудовувати свою освіту у відповідності з власною індивідуальністю [2].

Можемо констатувати, що, спонування студентів до усвідомлення суб'єктної позиції в майбутній професійній діяльності є важливою педагогічною

умовою формування конкурентоздатності майбутніх психологів у процесі фахової підготовки.

Розглянемо другу педагогічну умову формування конкурентоздатності майбутніх психологів у процесі фахової підготовки – активізація елементів контекстного навчання майбутніх психологів.

Головна суперечність навчання у вищій школі полягає в тому, що оволодіння професійною діяльністю має бути забезпечено в рамках і засобами навчальної діяльності, яка є структурно і функціонально інакшою.

Розробка адекватних теоретичних моделей і відповідних педагогічних технологій, які створюють систему переходу від навчальної до професійної діяльності, здійснюється в рамках теорії контекстного навчання. Концепцію контекстного навчання в 1991 році розробив учений А. Вербицький. Цей підхід у педагогіці на сьогодні набуває все більшої популярності. Особливості його застосування плідно вивчають такі науковці, як-от: Н. Бакшаєва, Г. Борисова, Л. Бурдейна, Т. Дубовицька, М. Ільзова, В. Кругликов, О. Ларіонова, І. Марчук та інші.

На думку А. Вербицького, контекст – це певна система внутрішніх і зовнішніх умов життя та діяльності людини, яка впливає на сприйняття, розуміння й перетворення нею конкретної ситуації [10].

У науковій літературі розглядаються різні види контекстів. Так, учений-дослідник Г. Барська, розглядаючи зовнішній та внутрішній контексти, зазначає, що «внутрішній контекст являє собою індивідуально-психологічні властивості, знання і досвід людини; зовнішній – предметні, соціокультурні, просторово-часові та інші характеристики ситуації, в яких вона діє» [4].

А. Вербицький, указує на наявність предметного та соціального контекстів, маючи на увазі послідовне моделювання професійної діяльності фахівців із предметно-технологічної та соціальної галузей [9].

На думку автора, характерною рисою технології контекстного навчання є створення предметного і соціального контекстів професійної діяльності, що впливає на навчальний процес, додаючи до нього нові моменти [9].

Контекстне навчання передбачає також, що засвоєння змісту навчання відбувається не шляхом простого передання студенту інформації, а завдяки його власній, внутрішньо мотивованій активності. Ми погоджуємось із позицією І. Жукової, яка відзначає, що «в контекстному навчанні акцентується на формуванні професійної мотивації розвитку особистості. Тому зміст навчальної діяльності студента формується не лише, виходячи з логіки навчальних предметів, але й із моделі професіонала, логіки майбутньої професійної діяльності» [11].

Модель контекстного навчання передбачає, що активність студента в навчальній роботі проявляється у трьох базових формах діяльності та в деяких проміжних. Так, базовою є діяльність академічного типу (проблемні лекції, семінари-

дискусії), також квазіпрофесійна діяльність (ділові ігри та інші ігрові форми) та навчально-професійна діяльність (науково-професійна робота студента, підготовка проектів, кваліфікованих робіт тощо). Проміжними виступають усі інші форми (традиційні та інноваційні), які відповідають конкретним цілям та змісту навчання на відповідному етапі. У процесі переходу від однієї базової форми до іншої студенти отримують більш розвинуту практику застосування навчальної та наукової інформації у здійсненні навчальної, квазіпрофесійної та навчально-професійної діяльності, оволодіваючи реальним професійним досвідом, отримуючи можливості входження в професію.

Наближення навчальної діяльності до професійної дозволяє студенту цілісно виявити власну активність, виробити практичні вміння й навички, які сприятимуть формуванню конкурентоздатності майбутнього спеціаліста.

Третьою педагогічною умовою формування конкурентоздатності майбутніх психологів у процесі фахової підготовки вважаємо моделювання професійно спрямованих комунікативних ситуацій.

Розглянемо поняття «модель» та «моделювання». Вивчаючи наукову літературу, дійшли висновку, що існує кілька підходів щодо визначення поняття «модель». Так, наприклад, Л. Фрідман модель визначає «як деякий об'єкт (система), дослідження якого слугує засобом для одержання знань про інший об'єкт (оригінал) [21, с.23]».

В. Краєвський вважає, що будь-яка досконала модель не може повністю відобразити всю специфіку закономірностей свідомої, соціально зумовленої практичної діяльності людини, тому що модель є лише результатом абстрактного узагальнення особистісного досвіду, а не прямим результатом експерименту [12, с.268].

Метод моделювання активно використовується в сучасних наукових дослідженнях (В. Гриньова, О. Дубасенюк, О. Карпенко, С. Сисоєва, В. Чайка, Л. Ядвіршіс та ін.). Найбільше його застосовують саме для фахової підготовки майбутніх педагогів (В. Беспалько, О. Біда, І. Бужина, Н. Глузман, Н. Кузьміна, А. Маркова, С. Мартиненко, О. Матвієнко, І. Пальшкова, О. Савченко, В. Сластьонін, Р. Скульський, Л. Хомич та ін.).

Для ефективного застосування ситуативного моделювання в педагогічному процесі необхідно дотримуватись певних етапів його реалізації. Адже від кропіткої праці на кожному з етапів залежить кінцевий результат усієї роботи. Уважаємо, що доцільно опиратися на роботу О. Бернацької, яка виділила п'ять етапів ситуативного моделювання. На першому етапі необхідно поставити завдання, виділити проблему; на другому – побудувати модель певної педагогічної ситуації; здійснити вибір способу її застосування на третьому етапі; лише після цього, на четвертому етапі, можна приступити до реалізації плану застосування моделі в освітньому процесі; останній етап роботи є важливим (на жаль, подекуди йому в практичній діяльності на приділяють належної уваги) аналіз проведеної роботи та отриманих результатів [6].

О. Бернацька також дійшла висновку, що ситуативне моделювання можна розділити на два різновиди: моделювання-задача (тут модель становить сутність навчального завдання, яке студент вирішує самостійно, «програючи» подумки умови комунікативної ситуації); ситуативне моделювання – в основу покладено модель ситуації повідомлення, студент є суб'єктом навчальної ситуації [7, с. 32]. Використовували, зокрема, такі види активних методів, як: імітаційні – моделювання професійної діяльності; неігрові – аналіз конкретних ситуацій; 3) ігрові – розігрування ролей (рольова, ділова гра). Складність завдань під час проведення ділових та ситуаційно-рольових ігор залежить від рівня комунікативних умінь студентів. Слід підкреслити, що до імітаційно-ігрового моделювання належать: ділові ігри (рольові, імітаційні, виробничі), розігрування рольових ситуацій, ігрове проектування, імітаційні вправи та тренінги. Прикладом імітаційно-ігрового моделювання є розігрування ролей. Метод розігрування ролей становить колективне ігрове моделювання процесу розв'язання професійного завдання [3]. Під час моделювання професійних ситуацій, ґрунтуючись на дослідженнях Б. Ломова було враховано три основні функції спілкування: інформаційно-комунікативну, регуляційно-комунікативну, афективно-комунікативну [13].

У своїх подальших теоретичних дослідженнях на предмет того, яким чином змоделювати професійно спрямовані комунікативні ситуації, було враховано позицію Л. Фрідман, який вважає, якщо розглядати моделювання як навчальний процес, то можна виділити два способи моделювання: логічне впорядкування навчального матеріалу та подання його в наочній формі, яка легко сприймається; подання навчального матеріалу з використанням мнемічних засобів, розраховуючи на образні асоціації [18, с. 48-52].

Вивчаючи поняття «ситуація» щодо освітнього процесу, В. Ляудіс дійшов висновку, що «під навчально-виховною ситуацією варто розуміти той чи той тип взаємозв'язку, співвідношення всіх вказаних змінних у динаміці їх розвитку в навчальному процесі. Одиницею впливів, які

керуються, не можуть бути окремі складники навчального процесу, також одиницями управління не є окремі його учасники – студенти, викладач. Одиницею та предметом управління є цілісна навчальна ситуація, яка розглядається у динаміці всіх її змінних [14].

Під поняттям «комунікативна ситуація». Н. Форманська розуміє складний комплекс зовнішніх умов спілкування та внутрішніх станів комунікантів, що представлені в мовленнєвій поведінці [20, с.56].

Структуру комунікативної ситуації розглядали низка учених (І. Борисова, В. Красних, А. Маслова, Р. Якобсон та ін.), проте зупинимось на розробці В. Белікова та Л. Крисіна. Вчені вважають, що комунікативну ситуацію визначають такі ситуативні компоненти: мовець (адресант), слухач (адресат), відносини між мовцем і слухачем і пов'язана з цим тональність спілкування (офіційна, нейтральна, дружня), мета спілкування (диктує стратегію спілкування), засоби спілкування (вербальні та невербальні), спосіб спілкування (усний/письмовий, контактний/дискантний), місце спілкування [5, с. 61].

Отже, підсумовуючи вищезазначене, під комунікативною ситуацією будемо розуміти весь комплекс чинників, що впливають на комунікативну подію (предметне середовище, учасники спілкування, їхні особистісно-соціальні статусні характеристики, і текст як результат комунікації) [23, с. 420].

У процесі фахової підготовки майбутніх психологів необхідно приділяти увагу моделюванню професійно спрямованих комунікативних ситуацій. Комплекс занять повинен містити вправи, рольові ігри, ситуації, головним завданням яких є формування необхідних для підвищення ефективності ділової взаємодії комунікативних умінь [18, с. 13-14].

Отже, результати практичної діяльності свідчать, що педагогічні умови, розроблені та обґрунтовані в процесі дослідження, сприяють формуванню конкурентоздатності майбутніх психологів у процесі фахової підготовки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Абабілова Н. М. Формування конкурентоздатності майбутніх перекладачів у процесі професійної підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Н. М. Абабілова. – Одеса, 2012. – 21 с.
2. Анцыферова Л. И. Психологическое содержание феномена субъект и границы субъектно-деятельностного подхода // Проблема субъекта в психологической науке / Отв. ред. А. В. Брушлинский и др. М. : Изд-во «Академический проект», 2000. – С. 27-42.
3. Артемьева О. А. Система учебно-ролевых игр профессиональной направленности : монография / О. А. Артемьева, М. Н. Макеева. – Тамбов : Изд-во : Тамб. гос. техн. ун-та, 2007. – 208 с.
4. Барська Г. Аналіз стану проблеми застосування контекстного навчання у професійній підготовці майбутніх правознавців на сучасному етапі розвитку освіти / Г. Барська // Вісник Національної академії Державної Прикордонної служби України. – 2009. – № 2. – С. 1-7.
5. Беліков В. И. Коммуникативная ситуация // В. И. Беліков, Л. П. Крысин Социалингвистика: учебник для вузов. – М. : Рос. гос. гум. ун-т, 2001. – 439 с.
6. Бернацька О. В. Моделювання ситуацій професійної діяльності у навчанні іноземної мови у вищому навчальному закладі військового профілю : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О. В. Бернацька. – Київ, 2005. – 19 с.

7. Бернацька О. В. Моделювання ситуацій професійної діяльності у навчанні іноземної мови у вищому навчальному закладі військового профілю : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О. В. Бернацька. – Київ, 2005. – 185 с.
8. Брушлинский А. В. О критериях субъекта и его деятельности / А. В. Брушлинский // Психология субъекта профессиональной деятельности. – Ярославль : ДИА-пресс, 2001. – С. 5-23.
9. Вербицкий А. Компетентностный подход и теория контекстного обучения / А. А. Вербицкий. – М. : ИЦ ПКПС. 2004. – 84 с.
10. Вербицкий А. О контекстном обучении / Вербицкий А. // Вестник высшей школы. – 1985. – № 8. – С. 25-30.
11. Жукова И. А. Контекстное обучение как средство формирования профессиональной компетентности будущих юристов : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / И. А. Жукова. – Москва, 2011. – 22 с.
12. Краевский В. В. Методология для педагога : теория и практика / В. В. Краевский, В. М. Полонский. – Волгоград : Перемена, 2001. – 324 с.
13. Ломов Б. Ф. Методологические и теоретические проблемы психологи / Б. Ф. Ломов. – М. : Просвещение, 1984. – 444 с.
14. Ляудис В. Я. Методика преподавания психологии: учебное пособие. 3-е изд., испр. и доп. / В. Я. Ляудис. – М. : Изд-во УРАО, 2000. – 128 с.
15. Мельниченко Т. Ю. Формирование конкурентоспособности будущего специалиста при изучении экономики : автореф. дис. на получ. учен. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Теория и методика профессионального образования» / Т. Ю. Мельниченко. – Калуга, 2004. – 23 с.
16. Ольховая Т. А. Субъектно-ориентированные технологии профессионального образования / Т. А. Ольховая // Университетский комплекс как региональный центр образования, науки и культуры: Материалы Всероссийской научно-методической конференции. – Оренбург : «Оренбургский государственный университет», 2014. – С. 2642-2646.
17. Пешков И. В. Введение в риторику поступка / И. В. Пешков. – М. : Лабиринт, 1998. – 288 с.
18. Сидоренко Е. В. Тренинг коммуникативной компетентности в деловом взаимодействии / Е. В. Сидоренко. – СПб. : Речь, 2007. – 208 с.
19. Топилина Н. В. Проектная культура как основа готовности педагога к инновационной деятельности : автореф. дис. на соискание научн. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Теория и методика профессионального образования» / Н. В. Топилина. – Таганрог, 2006. – 21 с.
20. Формановская Н. И. Речевое общение: коммуникативно-прагматический подход / Н. И. Формановская. – М. : Русский язык, 2002. – 465 с.
21. Фридман Л. М. Наглядность и моделирование в обучении / Л. М. Фридман. – М. : Знание, 1984. – 80 с.
22. Хапілова В. П. Соціально-психологічні умови формування конкурентоздатності майбутніх менеджерів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук : спец. 19.00.05 «Соціальна психологія; психологія соціальної роботи» / В. П. Хапілова. – К., 2006. – 20 с.
23. Шерстяных И. В. Теория речевых жанров: лекционно-практический курс для магистрантов / И. В. Шерстяных. – 2-е изд., стер. – М. : Флинта, Наука, 2014. – 546 с.

Наталія Николаевна Сердюк,

преподаватель кафедры психологии Одесского национального медицинского университета,
аспирант,

*Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,
ул. Старопортофранковская, 26, г. Одесса, Украина*

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ БУДУЩИХ ПСИХОЛОГОВ

Повседневность требует высококвалифицированных специалистов, которые на современном конкурентном рынке труда могут в полной мере реализовать свой личностный и профессиональный потенциал.

Задание нашего исследования состоит в том, чтобы выявить педагогические условия формирования конкурентоспособности будущих психологов в процессе профессионального образования. На сегодняшний день педагогические условия формирования конкурентоспособности именно будущих психологов еще не были исследованы и изучены.

В процессе исследования были выявлены педагогические условия формирования конкурентоспособности будущих психологов – побуждение студентов к осмыслению субъектной позиции в будущей профессиональной деятельности; активизация элементов контекстного обучения будущих психологов; моделирование профессионально направленных коммуникативных ситуаций.

Субъектная позиция позволяет человеку планировать и реализовывать свои жизненные замыслы, реагируя на вызовы окружающей среды. Человеку с субъектной позицией свойственна активность, готовность к переменам, способность свободно выбирать из вариантов интерпретаций событий. Именно поэтому во время

підготовки майбутнього фахівця особливу увагу необхідно звертати на формування суб'єктної позиції студента.

Важкою особливістю контекстного навчання є моделювання предметного і соціального змісту майбутньої професії. Наближення навчальної діяльності до професійної дозволяє студенту цілісно виявити власну активність, виробити практичні вміння і навички, які будуть впливати на формування конкурентоспроможності майбутнього психолога. Суть контекстного навчання полягає в тому, щоб навчальний процес відбувався відповідно до контексту майбутньої професії, враховуючи рішення конкретних професійних завдань, які будуть стояти перед фахівцями різних галузей.

В процесі професійної підготовки майбутніх психологів необхідно велику увагу приділяти моделюванню професійно спрямованих комунікативних ситуацій. Комплекс занять повинен включати вправи, ролеві ігри, ситуації, головним завданням яких є формування необхідних для підвищення ефективності ділового взаємодія комунікативних умінь.

В результаті реалізації визначених нами в процесі дослідження педагогічних умов (побудження студентів до осмислення суб'єктної позиції в майбутній професійній діяльності; активізація елементів контекстного навчання майбутніх психологів; моделювання професійно спрямованих комунікативних ситуацій) загальний рівень конкурентоспроможності майбутніх психологів підвищився.

Ключові слова: конкурентоспроможність, професійна підготовка, суб'єктна позиція, контекстне навчання, професійно спрямована комунікативна ситуація.

Natalia Mykolaivna Serdiuk,

Teacher, Department of Psychology, Odessa National Medical University,

Postgraduate student,

State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky»

26, Staroportofrankivska Str., Odesa, Ukraine

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF FUTURE PSYCHOLOGISTS' COMPETITIVENESS

The aim of our research is to identify and substantiate pedagogical conditions for the formation of the future psychologists' competitiveness in the process of their professional training. The pedagogical conditions for the formation of the future psychologists' competitiveness have not been examined or studied yet.

In the course of our research, the pedagogical conditions for the formation of the future psychologists' competitiveness were determined and substantiated; they are: inducing students to realize the subjective position in future professional activities; activation of the elements of contextual education of future psychologists; modelling profession-directed communicative situations.

The subjective position allows a person to independently plan and implement his / her life plans, responding to the challenges of the world and the environment. A person with the subjective position is characterized by activity, readiness for transformations, the ability to deliberately choose from variants of events interpretations. That is why, while training a future specialist, particular attention should be paid to the formation of the student's subjective position.

An important feature of the contextual education is the modelling of the subject and social content of the future profession. Approximation of the educational activity to the professional one allows the students to identify holistically their own participation, develop practical skills that will contribute to the formation of the future psychologist's competitiveness.

The contextual education is characterized, first of all, by a theoretically grounded choice and implementation of such forms and methods of teaching in a higher school that are oriented towards the model of a future specialist. So, the essence of the contextual education is that the learning process is to be carried out in accordance with the context of the future profession, taking into account the solution of specific professional tasks which future specialists of different fields will face.

In the process of future psychologists' professional training it is necessary to pay much attention to the modelling of profession-oriented communicative situations. The complex of classes should include exercises, role games, situations, the formation of the necessary communicative skills to increase the effectiveness of constructive interaction being their main task.

As a result of the implementation of the pedagogical conditions, which were determined by us in the process of studying (inducing students to realize the subject position in the process of professional activity, activating the elements of the future psychologists' contextual education, modelling profession-oriented communicative situations), the future psychologists' general level of the competitiveness formation has increased.

Key words: competitiveness, professional training, subjective position, contextual education, profession-directed communicative situation.

Подано до редакції: 1.08.2017 р.

Рекомендовано до друку: 14.08.2017 р.

Рецензент: д.пед.н., професор А. М. Богуш

УДК: 656.61:378(042)

Сергій Володимирович Смірнов,
аспірант кафедри педагогіки,
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
вул. Старопортофранківська 26, м. Одеса, Україна

ДІАГНОСТИКА КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ МАЙБУТНІХ СУДНОВОДІЇВ

У статті представлено результати діагностики за виокремленими автором критеріями конкурентоздатності курсантів морських вишу: акомодативно-спонукальний, змістово-процесуальний, суб'єктно-рефлексивний; описано процедуру діагностики за кожним критерієм із характеристикою використаних методів. Після аналізу отриманих результатів діагностичного дослідження дійшли висновку про необхідність реалізації педагогічних умов, що сприяють формуванню досліджуваної якості в майбутніх судноводіїв.

Ключові слова: конкурентоздатність, майбутні судноводії, діагностика, критерії, методики.

Збільшення кількості морських суднів світового торгового флоту актуалізує проблему формування конкурентоздатного морського кадрового потенціалу. Реальна дійсність вимагає від судноводія оволодіння конкурентоздатністю, яка проявляється в різних ситуаціях його складної професійної діяльності і особистісної самореалізації. Це потребує від морських вишу проведення системної роботи з формування означеного феномена.

Мета статті – діагностика рівня сформованості конкурентоздатності майбутніх судноводіїв.

Судноводіння – це особливий вид виробничої діяльності, пов'язаний з підготовкою до рейсів і управлінням суднами на водних шляхах. Управління судном включає вирішення таких питань, як проведення судна різними ділянками судноплавного шляху, маневрування в процесі руху, а також забезпечення безпеки стоянок [7].

Крім того, у сфері професійної діяльності судноводіїв багато залежить від умінь реалізувати сформованість своєї конкурентоздатності через гарантування: безпеки плавання судна, виконання міжнародного та національного законодавства України в галузі водного транспорту; адекватного позитивного ставлення до своїх колег і підлеглих в умовах різноманітного національного, релігійного і соціально-культурного складу екіпажу судна; вміння конструктивного зняття напруженості в команді та вирішення конфліктних ситуацій тощо.

В умовах сьогодення проблема формування конкурентоздатності майбутніх фахівців у вишах є актуальною. Вона стала предметом дослідження порівняно недавно, але з кожним роком набуває визначеної динаміки. Ця проблема широко представлена у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі. Серед психологів, які досліджують психологічні механізми професійної підготовки конкурентоздатних майбутніх фахівців вишу, роботи: Л. Котікової, А. Гусєва, Г. Максимова, Л. Мітіної, А. Куракова та ін. Серед педагогічних досліджень, присвячених означеній проблемі, праці: Н. Абабілової, В. Андрєєва, О. Ангеловського, В. Бондар, Т. Дзюби, Л. Карамушки, Н. Колобкової та ін.

Для діагностики рівня сформованості

конкурентоздатності майбутніх судноводіїв використовувались: анкетування, з метою визначення рівня їхньої обізнаності щодо феномена «конкурентоздатність» (Д. Котікова); ранжування, з метою визначення чинників значущості щодо формування конкурентоздатності майбутніх судноводіїв, методики: мотиви вибору професії судноводія (С. Данченко); діагностики спрямованості особистості (В. Смейкал і М. Кучер); «Мотивація досягнення» (Д. Мак-Клелланда); «Мотивація професійної діяльності» (К. Замфір); багаторівневий особистісний питальник «Адаптивність» (МЛЮ-АМ) (А. Маклаков і С. Чермянін); «Адаптивні стратегії поведінки» (за Н. Мельніковою) тощо.

Було проведено анкетування майбутніх судноводіїв першого курсу (без досвіду роботи на судні), п'ятого курсу (невеликий досвід плавательної практики) та заочного відділення (з досвідом роботи судноводія) з метою визначення рівня їхньої обізнаності щодо феномена «конкурентоздатність» [2].

Відповідаючи на запитання «Ваше ставлення до конкуренції між людьми» – більшість опитувальних 1 курсу і заочного відділення зазначили, що вони прагнуть до конкурування (відповідно: 67% і 68%), а таких курсантів 5 курсу було лише 49%. На прохання дати роз'яснення, як вони розуміють конкуренцію серед судноводіїв, курсанти першого курсу на перше місце поставили такі визначення: «Прагнення кількох суб'єктів перевершити один одного в чомусь», курсанти п'ятого курсу – «Боротьба сторін за максимально ефективне використання чинників виробництва», а курсанти заочного відділу - «Суперництво, яке часто підвищує рівень розвитку».

На другому місці було визначення: «Боротьба за перше місце, прагнення бути лідером» (1 курс), «Здатність конкурувати за необхідними параметрами» (5 курс), «Порівняння своїх і чужих результатів і, як наслідок, оцінка своїх і чужих результатів» (заочне відділення).

На третє місце курсанти першого курсу поставили – «Здатність будь-кого боротися за щось», п'ятого - «Прагнення отримати бажане, не дивлячись ні на що», курсанти заочного відділення -